

Špela KRYŽANOWSKI

ARCH-E projekt: Pogled na evropsko krajino arhitekturnih natečajev

Uvod

(ARCH-E, 2025)

ARCH-E je projekt o arhitekturnih natečajih, sofinancira pa ga Evropska unija v okviru programa Ustvarjalna Evropa (CREA). Začel se je februarja 2023 in bo trajal tri leta. V projekt je skupaj z Zbornico za arhitekturo in prostor Slovenije vključenih deset evropskih partnerskih organizacij (Avstrijska zvezna zbornica arhitektov in inženirjev (BKZT), Svet arhitektov Evrope (ACE), Hrvaška zbornica arhitektov (CCA), Zbornica za arhitekturo in prostor Slovenije (ZAPS), Združenje arhitektov Cipra (CAA), Zvezna zbornica nemških arhitektov (BAK), Tehniška univerza v Eindhovnu (TU/e), Politehnična univerza v Valencii (UPV), Sepa Engineering (SEPA) in Zbornica madžarskih arhitektov (MÉK)) in pet sodelujočih partnerjev (Češka zbornica arhitektov (ČKA), Francoska nacionalna zbornica arhitektov (CNOA), Zbornica arhitektov province Bolzano, Švicarsko združenje inženirjev in arhitektov (SIA) in Mednarodna zveza arhitektov (UIA)). ARCH-E prepoznava ključno vlogo arhitekturnih natečajev (angleško *Architectural Design Competitions*) pri ustvarjanju varnega, pravičnega, trajnostnega, vključujočega in estetsko dovršenega grajenega okolja. Glavni cilj je spodbujati visokokakovostne arhitekturne rešitve s povečevanjem uporabe arhitekturnih natečajev v Evropi.

Za dosego tega cilja so razvili več strategij. ARCH-E želi okrepiti čezmejno

Slika 1: Srečanje konzorcija ARCH-E na ZAPS v Ljubljani leta 2023 (fotografija: ZAPS)

sodelovanje med strokovnjaki s področja arhitekture z uporabo platforme in mreže ARCH-E, storitev in digitalnih rešitev. Cilj je povečati ozaveščenost in omogočiti izmenjavo znanja in izkušenj med deležniki, arhitekti, odločevalci in naročniki natečajev, s čimer bi spodbudili nove načine razmišljanja in dolgoročne strategije inovacij ter ustvarili transnacionalno kulturo natečajev s kroženjem in izmenjavo idej.

Natečajni postopki so določeni z nacionalnimi zakonodajami in tradicijami, zaradi česar je mednarodna udeležba natečajnikov zelo majhna. Pomanjkanje informacij izključuje številne arhitekte

s čezmejnega trga in krni konkurenco. Posebej prizadeta so mikro in mala podjetja, v katerih je nadpovprečen delež žensk in mladih, kar negativno vpliva na njihove kariere. S spodbujanjem natečajev bo mogoče bolje uresničevati Davoško deklaracijo za kulturo grajenega prostora (Baukultur) in pobudo Novi evropski Bauhaus v vsakdanji evropski praksi načrtovanja in gradnje ter prispevati k podnebnim ciljem in boljši kakovosti grajenega okolja.

Nova spletna platforma ARCH-E (<https://arch-e.eu>) zagotavlja širok nabor informacij o natečajnih sistemih (s posebnim poudarkom na načelih

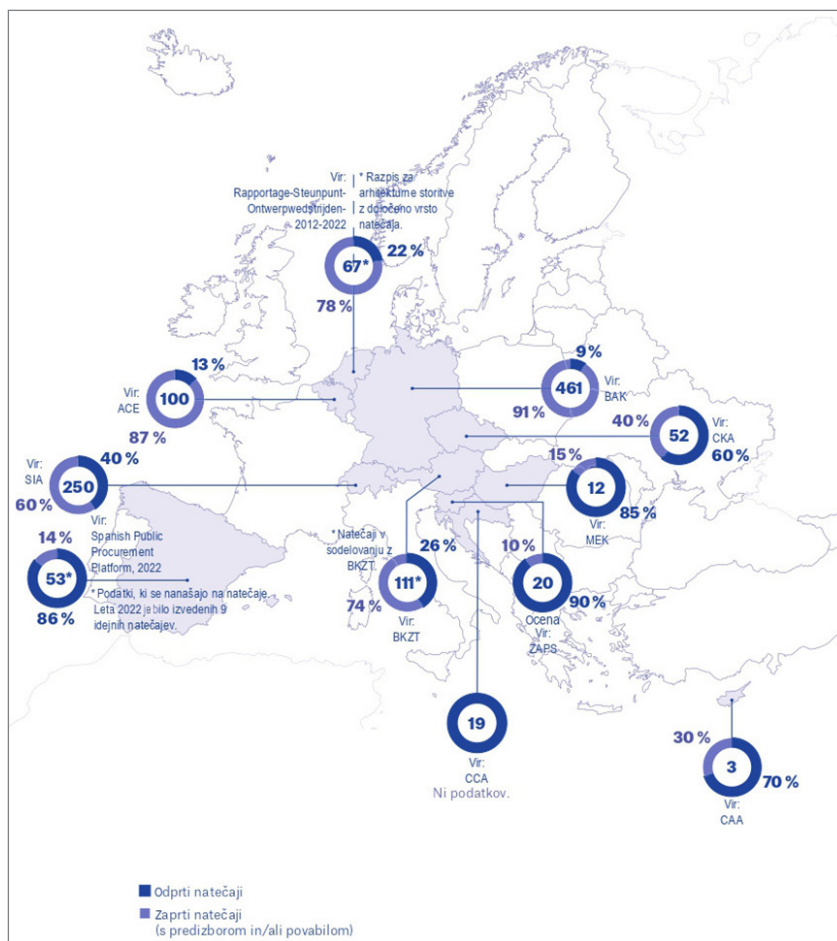
Baukultur in New Bauhaus) in olajšuje čezmejno sodelovanje. Ključni element je mreža več kot 500 arhitektov iz več kot 20 držav, iz katere se lahko hitro oblikujejo mednarodne delovne skupine – kar je še posebej pomembno za ženske in mlade strokovnjake in strokovnjakinje z manj mednarodnimi stiki. Konzorcij ARCH-E doseže več kot 560.000 arhitektov po Evropi, ki imajo koristi od rezultatov projekta.

Glavni rezultati projekta so: zemljevid ARCH-E, ki predstavlja primerjalni opis nacionalnih natečajnih sistemov, glosar ARCH-E, večjezični slovar strokovnih izrazov in Poročilo o potrebah arhitektov ARCH-E. Spletna stran vključuje tudi orodje za SWOT analizo. Končni rezultat bo tudi bela knjiga, namenjena obveščanju odločevalcev in podajanju priporočil za internacionalizacijo arhitekturne stroke, enako obravnavo in doseganje ciljev iz evropskega zelenega dogovora.

Zemljevid ARCH-E

(Bekkering idr., 2025)

Zemljevid ARCH-E daje arhitektom in drugim strokovnjakom smernice, kje najti portale za oddajo javnih naročil, informacije o nacionalnih predpisih, arhitekturnih zbornicah in drugih virih, ki pomagajo pri orientaciji v mednarodnem natečajnem okolju. Projekt ARCH-E še vedno poteka in vključuje partnerje in sorodne projekte po vsej Evropi. Zato se zemljevid ARCH-E širi in sčasoma bo vključeval še več informacij. Zdaj je že na voljo v formatu PDF in tiskani obliki v angleščini (<https://www.arch-e.eu/maps-on-adcs>) in v jezikih partnerjev (slovenska različica je dostopna na spletnem naslovu: https://www.arch-e.eu/files/maps-on-adcs/ARCH-E_MapOnAD-Cs_SL_web_v1.pdf). Vsebuje štiri poglavja: Zemljevidi evropskih natečajev, Pet parametrov za evropsko razpravo o natečajih, Dobre prakse v evropskih natečajih in Zaključek.

Slika 2: Zemljevid povprečnega števila in vrst natečajev na leto v izbranih državah članicah EU (slika: ARCH-E)

Prvo poglavje predstavlja pregled evropskega okolja natečajev. Obsega dva glavna dela: 1) grafični prikaz nacionalnih podatkov o natečajih in arhitekturnem poklicu v primerjalnih zemljevidih in 2) enajst profilov držav z opisom in info-grafičnim prikazom njihovih nacionalnih natečajnih sistemov. Drugo poglavje se osredotoča na evropsko razsežnost natečajev. Strukturirano je na podlagi petih parametrov (predpisi, dostopnost, kakovost, preglednost in koristi zainteresiranih strani) ter izpostavlja izzive in priložnosti za trg arhitekturnih storitev EU. Na podlagi izkušenj in izjav udeležencev intervjujev to poglavje spodbuja razmišljanje in razpravo, pri čemer poudarja subjektivno kakovost udeležbe, izvajanja in rezultatov natečajev. Tretje poglavje je zbirka izbranih nacionalnih primerov, ki predstavljajo uspešno

prakso pri organizaciji in izvajanju natečajev. Pomembno je poudariti, da se uspešna praksa vedno nanaša na specifične pogoje in jo je treba razumeti relativno. Iz tega razloga so primeri v tem poglavju predlagani kot »dobre« prakse, namesto »najboljših« praks v absolutnem smislu. Poudarek primerov, predstavljenih v tretjem poglavju, je, kako izbrani natečajni postopek obravnava dani izziv in je pozitivno povezan z enim ali več izmed navedenih petih parametrov (predpisi, dostopnost, kakovost, preglednost in koristi za zainteresirane strani). Kakovost izbranih primerov se ne kaže v arhitekturnem rezultatu, temveč v natečajnem procesu. Zaključek pa povzema spoznanja, pridobljena iz prvega leta izkušenj in raziskovalnih dejavnosti projekta ARCH-E, v njem so tudi navedeni predlogi za prihodnje izvajanje in širitev študije o natečajih.

Natečajni zemljevid ARCH-E uči, da so lokalni natečajni sistemi specifični za posamezne države, kar izraža raznovrstnost evropske arhitekturne dediščine. V prizadevanju za izmenjavo znanja in izkušenj je pomembno, da se te razlike prevedejo v priložnosti za učenje. Manjka tudi dolgoročna strategija za zbiranje in izmenjavo podatkov o natečajih. Projekt ARCH-E s svojimi raziskovalnimi pobudami obravnava težave, povezane z izmenjavo znanja in izkušenj, s katerimi se srečujejo evropski arhitekti, njihove zbornice in strokovna združenja.

Glosar ARCH-E

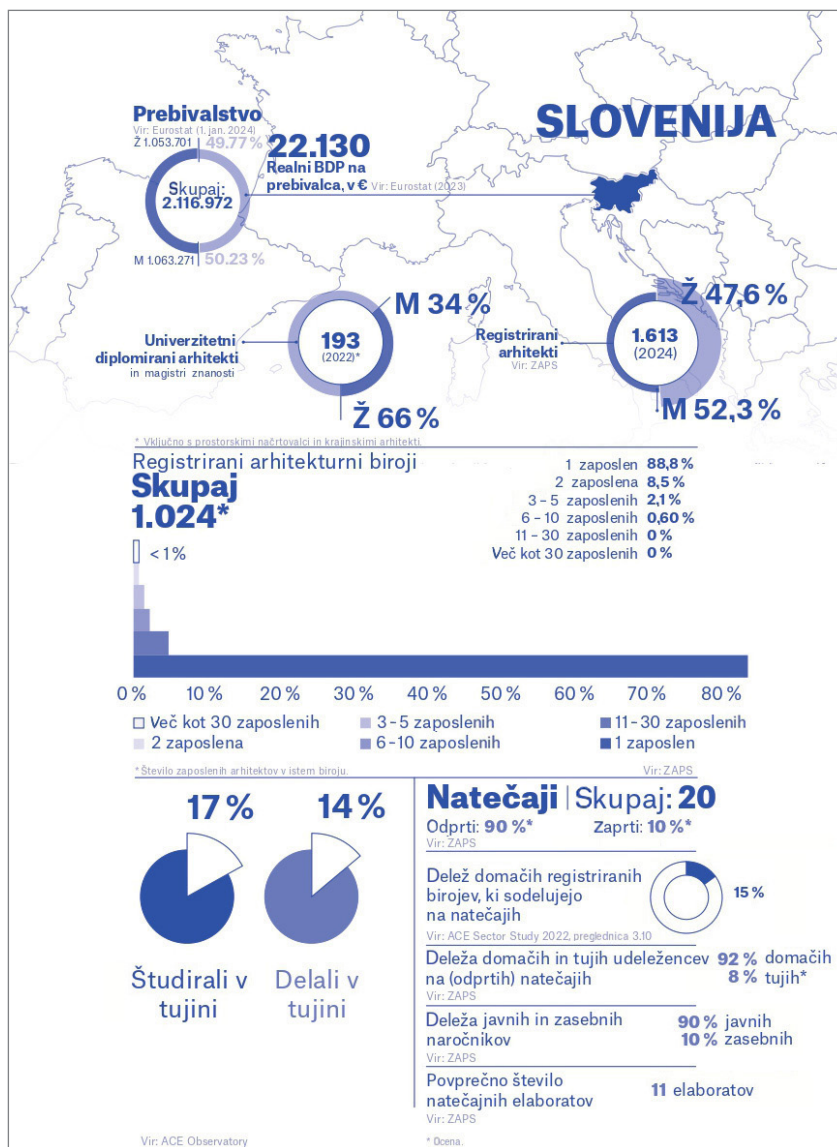
(ARCH-E, 2025)

Slovar vsebuje 190 strokovnih izrazov, ki so jih prispevali strokovnjaki iz 11 držav, s poudarkom na izvirnih opredelitvah lokalne prakse – ne le prevodih. Izrazi pojasnjujejo regionalne značilnosti natečajne kulture. Ker jezikovne mutacije niso zgolj prevodi, temveč izvirni opisi lokalne prakse na obravnavanih področjih, je mogoče izraze primerjati med seboj ter proučiti podobnosti in razlike. Ta kompendij trenutno vsebuje približno 1.000 definicij. Funkcija za komentarje uporabnike vabi, da predlagajo spremembe definicij in praktičnih poročil, kar omogoča nenehno rast slovarja ARCH-E. ARCH-E je večplasten projekt, končal pa se bo leta 2026. Ker se projekt - njegove študije, sodelovanje med vključenimi partnerji, prenos znanja s partnerskimi organizacijami za sodelovanje in projekti - razvija, se spletna orodja nenehno izpopolnjujejo. Iz tega razloga je slovar ARCH-E delo v teku.

Poročilo o potrebah arhitektov ARCH-E

(Alvarez Isidro idr., 2025)

Poročilo o potrebah arhitektov se osredotoča na strukturirano analizo vključenosti arhitektov v mednarodne natečaje in opredelitev izzivov, motivov in potencialnih področij za izboljšave

Slika 3: Slovenski natečaji v številkah (slika: ARCH-E)

zdajšnjega okvira. Za dosego cilja je bila izvedena obsežna večjezična anketa med arhitekti in drugimi zainteresiranimi stranmi. Anketa je dosegla 1.290 anketirancev iz več kot 20 držav. Glavna vprašanja, obravnavana v anketi, so bila: interes arhitektov za mednarodne natečaje, vrzeli v znanju in spretnostih ter ovire, s katerimi se srečujejo, raven mednarodnega mreženja natečajnikov in kako lahko projekt ARCH-E podpira njihovo poklicno rast in razvoj. Primarni cilj ankete je bil izpostaviti izzive, s katerimi se arhitekti srečujejo pri sodelovanju na natečajih v tujih državah. Ugotovitve se bodo uporabile

kot podlaga za razvoj ciljno usmerjenih priporočil za zbornice in združenja arhitektov, ki bodo arhitektom pomagala zagotoviti boljšo podporo v čezmejnem sodelovanju. Spoznanja prispevajo k širšemu razumevanju arhitekturnih natečajev po vsej Evropi, pri čemer izpostavljajo ključne trende, izzive in priložnosti za izboljšave.

Rezultati kažejo, da regulativni izzivi, kot so zapletene birokratske zahteve in po državah specifični predpisi, ovirajo mednarodno udeležbo na natečajih. 10 % anketirancev je kot oviro navedlo nepoznavanje tuje zakonodaje, 6,6 % pa

jih je poročalo, da ne morejo izpolniti zahtev glede finančnega prometa. Kar zadeva dostopnost, je na mednarodnih natečajih sodelovalo le 25 % anketirancev, v primerjavi z 69 % na domačih natečajih. Finančne omejitve (12,5 %), jezikovne ovire (11,3 %) in zaznana nizka stopnja uspešnosti (9,8 %) so bili glavni dejavniki, ki so morebitne zainteresirane odvrčali od sodelovanja na natečaju. Čeprav anketiranci menijo, da to ni razlog za skrb, je realnost, da je na mednarodnih natečajih sodelovalo le 18 % arhitektov, v primerjavi s 27 % moških. Moški so tudi dvakrat pogostejše prejeli neposredna povabila za sodelovanje na natečajih (22 % v primerjavi z 11 %). Gospodarske koristi od natečajev so bile omejene. 71 % podjetij je poročalo, da od mednarodnih natečajev niso ustvarila nobenega prihodka, le 2 % podjetij pa sta iz takih natečajev ustvarila več kot 60 % svojih prihodkov. Mnogi arhitekti so menili, da natečajni postopki izbire dajejo prednost uveljavljenim podjetjem. Ključno vlogo pri zagotavljanju informacij o natečajih so imele nacionalne zbornice arhitektov, vendar je bil Svet arhitektov Evrope (ACE) zaznan kot manj vpliven. Natečaji, ki jih izvajajo zasebniki, so bili zaznani kot bolj prilagodljivi in inovativni, vendar so vzbujali pomisleke glede preglednosti in zanesljivosti. Natečaji javnih naročnikov so bili, čeprav strukturirani, pogosto birokratsko togi. Zmaga na natečaju ni vedno zagotavljala pogodbe za izdelavo projektne dokumentacije. Le 35 % zmagovalcev (od 18 %, ki so sodelovali v mednarodnem natečaju) in 34 % zmagovalcev (od 17 %, ki so sodelovali v mednarodnem natečaju) je prejelo naročilo, kar poudarja potrebo po reformah. Pri tem ko je 40 % (od približno 35 % udeležencev v mednarodnih natečajih) sodelovalo z lokalnimi biroji v fazi priprave natečajne rešitve, jih je med gradnjo sodelovalo le 31 %, kar kaže na izzive pri ohranjanju partnerstev. 31,1 % anketirancev ni videlo potrebe po nadaljnjem izobraževanju, 30 % jih je menilo, da je usposabljanje zelo ko-

ristno, 10,2 % pa jih je menilo, da je absolutno nujno. Jezikovne kompetence in poznavanje prava so bili med najpomembnejšimi vrzelmi. Švicarski in avstrijski natečaji so bili pohvaljeni zaradi svoje preglednosti in učinkovitosti.

Zaključek

(Bekkering idr., 2025)

Raziskovalna dejavnost, izvedena v okviru projekta ARCH-E o natečajih, naj se razume kot projekt, ki še poteka, ne kot zaključen projekt. Trenutno zajema države članice partnerjev in pridruženih partnerjev projekta ARCH-E. Vendar je za to, da se ustvari celovita podoba evropskih natečajev, ključno razširiti raziskavo na širši nabor držav in njihovih natečajnih sistemov. To bi omogočilo tudi, da se razkrijejo nove priložnosti za čezmejno sodelovanje in udeležbo. Poleg tega sta razširitev vrst zbranih podatkov in vključitev širšega kroga zainteresiranih deležnikov v proces zagotavljanja podatkov ključni področji za nadaljnje raziskovanje. Ta pregled trenutnih rezultatov projekta je zgolj predhodni pogled na evropske natečaje, pri čemer poudarja priložnosti in izzive arhitektov na trgu EU. Vendar bi se morale prihodnje raziskave osredotočiti predvsem na vlogo akterjev s praktičnega vidika, s poudarkom na izvajanju konkretnih ukrepov na podlagi pilotnih projektov in skupnih dejavnosti. V zvezi s tem so platforma ARCH-E in njena digitalna orodja (glosar, spletni zemljevid natečajev in mreža) dragoceni viri za lažjo širitev raziskav.

Skratka, pobude in rezultati raziskav projekta ARCH-E poudarjajo prednosti čezmejnega sodelovanja pri obravnavi kompleksnosti arhitekturnih natečajev v Evropi. Vključevanje zainteresiranih strani in strokovnjakov iz arhitekturne stroke (vključno s predstavniki zbornic, strokovnjaki za politiko, oblikovalci, vodji projektov, naročniki in akademiki) poudarja, da celovito razumevanje večplastne narave natečajev

zahteva trajno sodelovanje, izmenjavo in dialog. Zato je ključno razširiti mrežo zainteresiranih strani in spodbujati eksperimentalne metode sodelovanja, da bi izzvali tradicionalne modele natečajev in spodbujali inovacije. S priznanjem ključne vloge natečajev pri doseganju arhitekturne odličnosti projekt ARCH-E odpira prostor za predano razpravo o natečajih in vabi nove udeležence v stalni dialog o proaktivnem izboljšanju evropskega življenjskega okolja.

.....
Špela Kryžanowski
Zbornica za arhitekturo in prostor Slovenije
(ZAPS), Ljubljana, Slovenija
E-naslov: spela.kry@zaps.si

Viri

Alvarez Isidro, E., Gomez Alfonso, C. J. in de Torres, D. M. (2025): *ARCH_E: Architects' Needs Report*. ARCH-E.

ARCH-E (2025): *The European Platform for Architectural Design Competitions*. Dostopno na: <https://arch-e.eu/> (sneto 15. 5. 2025).

Bekkering, J., Schroeder, T. in Tona, G. (2025): *The ARCH_E Map on ADCs*. ARCH-E.

Sofinancirala Evropska unija.

